

Spektroskopické studie na tokamaku GOLEM

Dvořák J. ¹, Hujňák J. ^{2a}, Nezval J. ^{2b}, Smíšitel P. ³, Kapr J. ⁴

¹Gymnázium Botičská, Praha, dvorak1430@seznam.cz

^{2a}Gymnázium, Brno, tř. Kpt. Jaroše 14, j.hujnak@seznam.cz

^{2b}Gymnázium, Brno, tř. Kpt. Jaroše 14, nezval.jirka@gmail.com

³Gymnázium Bučovice, smisa.p@seznam.cz

⁴Gymnázium a Střední odborná škola, Plasy

Abstrakt: S použitím slunečního spektra zkalibrujeme spektrometr, budeme jím pozorovat viditelné vyzařované spektrum tokamakového plazmatu a určíme přítomné nečistoty a jejich vliv na tvořené plazma. Poté zjistíme vliv vypékání tokamaku na množství přítomných nečistot.

1 Úvod

Spektroskopie je vědecký obor, který se zabývá měřením a analýzou a příčinou vzniku spekter elektromagnetického záření. Je to metoda založená na interakci elektromagnetického záření se vzorkem. K měření se nejběžněji používá přístroj zvaný monochromátor umožňující sledování jedné konkrétní úzce vymezené barvy anebo spektrometr umožňující měření celého pozorovaného spektra naráz.

2 Využití

V našem miniprojektu jsme se soustředili na spektroskopii tokamakového plazmatu. Jedná se o dost specifický problém, jehož teoretická analýza je mimořádně komplikovaná a bez perfektní znalosti vlastností pozorovaného plazmatu není jednoduché provést teoretickou analýzu pozorovaného spektra. Proto jsme se soustředili jen na relativní odhad množství nečistot v plazmatu. Intenzita záření je v aproximaci dané koronálním modelem dána

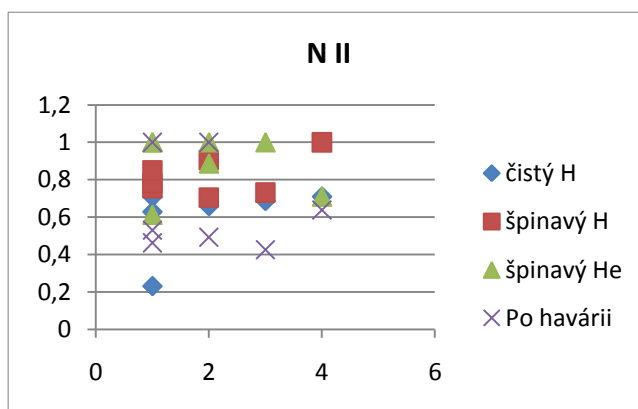
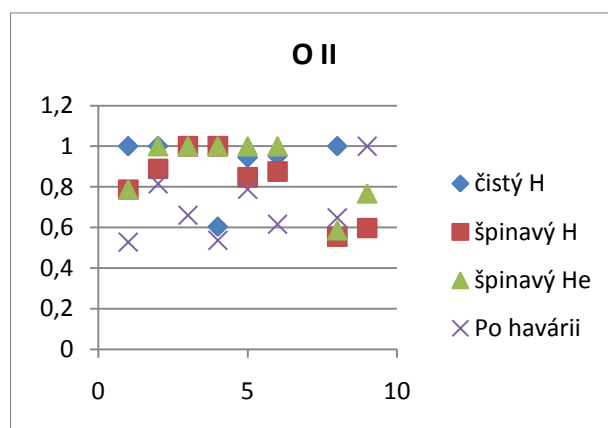
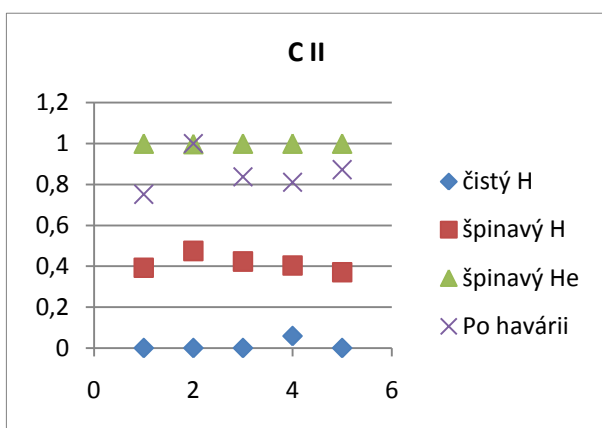
$$I_{ij} = 1/4\pi A_{ij} / \langle \sigma v \rangle n_e n_i^k$$

Takže je intenzita záření úměrná mimo jiné i koncentraci zkoumaného iontu n_i^k . A právě toho lze využít pro hrubý odhad jeho relativního množství.

Údaje o množství nečistot je následně možné využít k nalezení efektivnější cesty čištění vakuové komory tokamaku. Je totiž možné provést několik čistících procedur – například *bombardování* stěn pomocí doutnavého výboje nebo *vypékání*, při kterém se komora ohřeje na vysokou teplotu, a nečistoty přilnuté na stěnách sublimují pryč.

3 Rozpoznávání složení plazmy

Z grafu vytvořeného na základě spekter pořízených spektrometrem můžeme vyčíst informace o složení plazmy. Jedinými pozorovanými příměsemi byly uhlík, dusík a kyslík. Vzhledem k relativně nízké teplotě kolem 20eV se v plazmatu vyskytovaly jen jedno a dvakrát ionizované stavy těchto lehkých prvků značení CII, OII, NII. Grafy relativní koncentrace pozorovaných čar pro charakteristické typy výbojů jsou v následujících grafech:

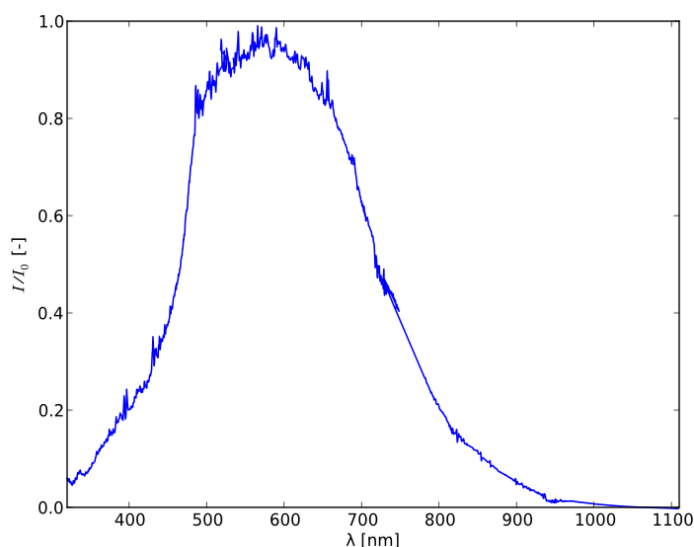

Porovnali jsme tedy spektrum při vodíkovém výboji bez jakéhokoli čištění stěn, vodíkový výboj po vypečení komory, heliový výboj bez čištění komory a porovnali původní stav se stavem po nedávné vakuové havárii.

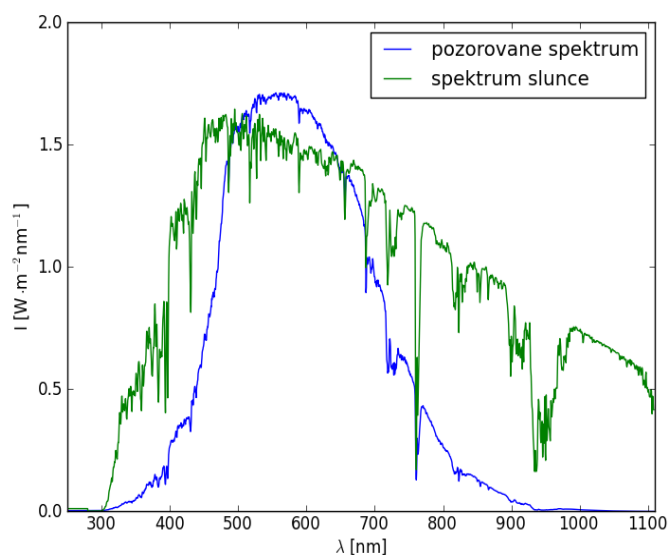
Je vidět, že koncentrace uhlíku razantně poklesla s vypečením komory, ale intenzity kyslíkových a dusíkových čar zůstaly více méně neovlivněny. Možné vysvětlení tohoto chování je, že uhlík, dusík a kyslík se povedlo vypečením ze stěn odstranit, ale nový dusík a kyslík natekly do tokamaku z vnější atmosféry. Množství uhlíku pocházejícího z atmosférického oxidu uhličitého je zanedbatelná, většina ho totiž pochází z par olejové pumpy používané k vyčerpávání tokamaku.

4 Relativní kalibrace spektrometru

Kalibraci citlivosti spektrometru je možné provést pomocí absolutně kalibrovaného zdroje bílého světla. Ale ten nebyl během našeho měření k dispozici. Proto jsme použili *volně dostupný* absolutně kalibrovaný zdroj světla. Tímto zdrojem není nic jiného než Slunce. Změřením slunečního záření pomocí našeho spektrometru a porovnáním s absolutně kalibrovanými daty dostupnými na internetu [1] můžeme získat odhad citlivosti pro vlnové délky delší než 300nm. Relativní citlivost je v Obr. č. 1.

Obr. 1 Relativní citlivost spektrometru

Obr. 2 Reálné a změřené spektrum slunce

Poděkování

Chtěli bychom poděkovat Tomáši Odstrčilovi za strávený čas a informace, které nám sdělil a provedl nás fundamentální problematikou týkající se užití spektrometrie na tokamaku Golem.

Reference:

- [1] NREL's Electricity, Resources & Building Systems Integration Center
<http://rredc.nrel.gov/solar/spectra/>